

УДК 342.565:[316.32:321.7]

К. С. Музичук

ГЛОБАЛЬНЕ ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ДЕМОКРАТІЯ ТА ПРИНЦИПИ СУДОЧИНСТВА

Постановка проблеми. У червні 1994 року підписано Угоду про партнерство і співробітництво, згідно з якою Україна взяла на себе зобов'язання привести національну правову систему у відповідність до законодавства Європейського Союзу. Однією з головних передумов інтеграції України до Співтовариства визначено демократизацію всіх сфер діяльності нашої держави, зокрема пов'язаної із судочинством. Демократизація судочинства потребує визнання наявних у судах країн Європи стандартів, урахування яких у вітчизняному судочинстві забезпечило б реформування останнього, а значить сприяла б безпомилковості в ухваленні рішень українськими судами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі демократичних стандартів (демократичних принципів) судочинства приділяли увагу такі науковці: С.П. Головатий, В.В. Долежан, В.В. Костицький, В.І. Манукян, Л.М. Москвич, Н.Б. Новицька, П.М. Рабінович, С.В. Шевчук та інші. Демократичні принципи, за допомогою яких ЄСПЛ відстоює права й основоположні свободи людини, з плином часу набувають розвитку, тобто змінюються з часом. На їх зміни має оперативно реагувати вітчизняне судочинство, що забезпечить реальну демократію. Цілком природно, що погляди на демократичні принципи судочинства мають удосконалюватися постійно, що підтверджується практикою ЄСПЛ. Розвиток демократичних принципів зумовлює появу нових коментарів науковців.

Мета статті – розкрити правову сутність демократичних принципів судочинства.

Завдання статті – обґрунтувати, що в глобальному громадянському суспільстві судочинство всіх держав має дотримуватися демократичних принципів, адже саме вони створюють найкращі умови для справедливого судового розгляду та забезпечують безпомилковість у роботі судів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку з виникненням всесвітніх проблем людства жодна держава не може розглядатись відокремлено від глобального громадянського суспільства, серед чинників якого набирає сили глобальне мислення [1, с. 233].

Е.А. Афоніна та Т.В. Бельська під глобальним громадянським суспільством розуміють об'єднання людей позаполітичного характеру, однотипних соціетальних спільнот для вирішення загальнозначущих проблем усього людства, які мають спільні цінності й уявлення про спосіб і стиль життя [2, с. 9]. В.В. Костицький під глобальним громадянським суспільством розуміє систему ідей, цінностей, інститутів, організацій, корпорацій, громадян, що діють або охоплюючи національні суспільства на засадах зазначених вище ідей та цінностей, або позанаціональними суспільствами, політиками і економіками [3, с. 3].

Отже, глобальне громадянське суспільство сьогодні є реальністю, воно орієнтоване на вирішення загальнозначущих проблем людства. Погоджуючись із В.В. Костицьким, вважаємо глобалізацію найяскравішою характеристикою розвитку сучасного світу, яка прискорює поширення демократичних цінностей [4, с. 1].

На думку дослідника американської демократії Алексіса де Токвіля, демократія (народовладдя) полягає в тому, що суспільство діє цілком самостійно, керуючи собою саме. Права, надані владі, досить незначні й обмежені; влада відчуває свій первісний зв'язок із народом і кориться тій силі, яка створила його [5, с.62]. Співвідношення між гілками влади таке: законодавча влада віддає перевагу порядку, а найнадійніша гарантія порядку – виконавча влада; ініціатором обмеження свободи є законодавча влада; для впливу на дотримання законодавцями демократичного шляху слугують суди. Судова влада не може примусити законодавчу прийняти той чи інший закон, але може примусити народ коритися прийнятим законам. В основі функціонування судів лежить ідея справедливості. Суди виправляють помилки демократії [Там само, с. 234].

Наведені аргументи є підґрунтям для власного визначення демократії. Демократія – це форма організації державно-політичного устрою, за якої влада неподільно належить народу, кожній особі забезпечується справедливість та рівність умов як в управлінні державою, так і у вирішенні загальнозначущих проблем людства.

Оскільки глобалізація спирається на систему цінностей, прискорює поширення демократичних цінностей, то судочинство має спиратись на свої демократичні цінності, зокрема на демократичні принципи судочинства. Сказане повною мірою підтверджується О.І. Нестеровським, який вважає, що демократичні принципи судочинства створюють найбільш сприятливі умови для з'ясування фактичних обставин справи та винесення законного і справедливого рішення [6].

У вітчизняному судочинстві є система принципів, які визначають порядок здійснення правосуддя. Часто їх називають основними засадами судочинства, які прописані в Конституції України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (1402–1419) та інших законах. Вони визначають порядок здійснення правосуддя, відхід від яких може призвести до скасування судового рішення.

Погляди на принципи судочинства у вітчизняних науковців різняться. На думку А.М. Колодія, принципи судочинства – це закріплені в законі

й панівні в державі політичні та правові ідеї [7, с. 27]. Інша думка щодо принципів правосуддя: це закріплені в законі основні державно-політичні та правові ідеї щодо завдань та порядку здійснення процесу судочинства [8]. Співставлення дефініцій, які стосуються принципів судочинства, дає змогу помітити їх структуру:

політико-правові ідеї → закони → порядок здійснення правосуддя.

ЄКПЛ, яка лежить в основі діяльності ЄСПЛ, не пропонує визначення принципів. Ці принципи виробляються ЄСПЛ у його рішеннях, причому з часом принципи роботи Суду розвиваються, їх тлумачення стає більш деталізоване за рахунок того, що в діяльності ЄСПЛ спостерігається тенденція до розширення конвенційних прав і свобод людини. Провідною політичною ідеєю принципів ЄСПЛ є демократія, а правова ідея, закладена в них, має спрямування на найбільш оптимальний порядок захисту конвенційних прав. Таким чином, структура поняття принципів ЄСПЛ має вигляд:

дотримання демократії → прецеденти → порядок здійснення правосуддя.

Порівняльний аналіз обох структур указує на різницю:

1) вітчизняні принципи судочинства прописані в нормах права; принципи ЄСПЛ – розвиваються у множині прецедентів. Поява нових прав (зокрема, інформаційних) призводить їх до незахищеності у вітчизняному судочинстві, чого не допускають принципи ЄСПЛ;

2) політико-правові ідеї із зміною влади в Україні можуть змінюватись (зокрема політичний складник), тому судочинство стає залежним від політичної ситуації в державі, що негативно може відбитись на становленні демократії. Політичний складник принципів ЄСПЛ незмінний, не залежить від політичної влади (саме це гарантує повну незалежність Суду), має єдине спрямування на розвиток демократичного суспільства;

3) захист фундаментальних прав і основоположних свобод у вітчизняному судочинстві залежний від політичних ідей, тому реалізується тільки прописаними нормами і не завжди є оптимальний (не виключається помилковий, відмінний від того, якого дотримується ЄСПЛ). Здійснення правосуддя за принципами ЄСПЛ пропонує найбільш оптимальний, незалежний від влади, порядок захисту згаданих прав і свобод. Вироблені ЄСПЛ принципи є універсальними для всіх країн-учасників Конвенції, політичний вплив на них неможливий, їх кількість може з практикою Суду зростати, бути відмінними вони не можуть, мають завжди єдину спрямованість – на реальну демократію. Порівняльний аналіз структур вітчизняних дефініцій принципів судочинства і принципів ЄСПЛ дає підґрунтя для таких дефініцій.

Демократичні принципи судочинства – це основні засади діяльності ЄСПЛ у захисті конвенційних прав і свобод людини, засновані на реальній демократії.

Демократичні принципи судочинства – це основні засади діяльності ЄСПЛ, якими він керується під час захисту конвенційних прав і свобод людини і які допускають їх обмеження тільки в межах демократії.

Демократичні принципи судочинства – це сукупність правових ідей захисту конвенційних прав і свобод людини, порядок реалізації яких у суді регулюється рамками демократії.

Узгоджуючи вітчизняні дефініції принципів судочинства із тими, на які спирається ЄСПЛ, трактуємо демократичні принципи судочинства як базові положення, яких дотримуються суди у відстоюванні конвенційних прав і свобод людини відповідно до вимог демократії.

Виходячи із дефініції Л.М. Москвич, яка розглядає принципи судочинства і як основні ідеї, і як правові засади [9, с. 103], можливі ще й такі визначення: демократичні принципи судочинства – це універсальні правові засади відстоювання конвенційних прав і свобод людини відповідно до вимог демократії; демократичні принципи судочинства – це сукупність конкретних дій, установлених ЄСПЛ, які оптимізують процес судового розгляду в питаннях відстоювання конвенційних прав і свобод людини у відповідності до вимог демократії.

Висновки. У процесі дослідження вдалось помітити правову сутність демократичних принципів судочинства, обґрунтувати їх значення в глобальному громадянському суспільстві. На перспективу дослідження можна віднести створення системи демократичних принципів судочинства.

Література

1. Bull H. The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics. Basingstoke: Macmillan, 1977. 329 h.
2. Тихомиров Ю.А. Государство: преемственность и новизна. Государство в меняющемся мире: материалы VI Международной школы-практикума молодых ученых-юристов (Москва, 26–28 мая 2011 г.) / отв.ред. В.И. Лифитский. Москва: Институт законодательства и сравнительного правоведения при правительстве РФ, 2012. С.60.
3. Костицький В.В. Соціологія права як наука. URL: www.kostytsky.com.ua/Upload/doc/kostytsky-soc-prava.pdf.
4. Костицький В.В. Партнерство правової держави і суспільства в умовах глобалізації. URL: www.kostytsky.com.ua/Upload/doc/partnerstvo.pdf.
5. Токвіль А. Про демократію в Америці. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 1999. 590 с.
6. Нестеровський О.І. Судовий захист прав і свобод громадян в Російській Федерації. URL: www.allpravo.ru/diploma/doc29p/instrum53-12/item5314.html.
7. Колодій А.М. Принципи права України. Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
8. Правознавство [Текст]: підручник / ред. В.В. Копейчиков. 7-ме вид.стер. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 736 с.
9. Москвич Л.М. Принципи ефективної судової системи. Вісник Академії правових наук України. 2010. № 2 (61). С. 103–111.

А н о т а ц і я

Музичук К. С. Глобальне громадянське суспільство, демократія та принципи судочинства. – Стаття.

Статтю присвячено висвітленню принципів судочинства, завдяки яким ЄСПЛ відстоює ідеї демократії.

Обґрунтовано, що глобальне громадянське суспільство сприяє поширенню демократичних цінностей. До цінностей глобального громадянського суспільства належать демократичні принципи судочинства, адже саме вони забезпечують захист демократії. Запропоновано визначення демократії. Здійснено структурно-логічний аналіз вітчизняних принципів

судочинства з тими, які лежать в основі роботи Європейського суду з прав людини. Запропоновано кілька дефініцій демократичних принципів судочинства. Демократичні принципи судочинства – це основні засади діяльності ЄСПЛ, якими він керується під час захисту конвенційних прав і свобод людини і які допускають їх обмеження тільки в межах демократії. Демократичні принципи судочинства – це сукупність правових ідей захисту конвенційних прав і свобод людини, порядок реалізації яких у суді регулюється рамками демократії.

Ключові слова: глобальне громадянське суспільство, демократія, демократичні принципи судочинства, ЄСПЛ.

А н н о т а ц и я

***Муzychuk E. S.* Globalное гражданское общество, демократия и принципы судопроизводства.** – Стаття.

Стаття посвящена освещению принципов судопроизводства, благодаря которым ЕСПЧ отстаивает идеи демократии.

Обосновано, что глобальное гражданское общество способствует распространению демократических ценностей. К ценностям глобального гражданского общества принадлежат демократические принципы судопроизводства, так как именно они обеспечивают защиту демократии. Предложено определение демократии. Осуществлено структурно-логический анализ отечественных принципов судопроизводства с теми, которые лежат в основе работы Европейского суда по правам человека. Предложено несколько дефиниций демократических принципов судопроизводства. Среди них демократические принципы судопроизводства – это основные направления деятельности ЕСПЧ, которых он придерживается во время защиты конвенционных прав и свобод человека и которые обеспечивают их ограничение только в пределах демократии. Демократические принципы судопроизводства – это совокупность правовых идей защиты конвенционных прав и свобод человека, порядок реализации которых в суде регулируется рамками демократии.

Ключевые слова: глобальное гражданское общество, демократия, демократические принципы судопроизводства, ЕСПЧ.

S u m m a r y

***Muzychuk K. S.* Global civil society, democracy and the principles of justice.** – Article.

The article is devoted to the clarification of the principles of legal proceedings, through which the ECHR defends the ideas of democracy.

It is substantiated that global civil society promotes the spread of democratic values. It is noted that the well-known definitions of global civil society are based on a system of values. The values of a global civil society include the democratic principles of justice, because they provide protection for democracy. The relationship between the three branches of government in a democratic state is established. The definition of democracy as a form of organization of the state-political system, in which the power belongs indivisibly to the people, provides each person with justice and equality of conditions both in the management of the state and in solving the general problems of mankind. The structural and logical analysis of domestic principles of legal proceedings with those underlying the work of the European Court of Human Rights is carried out. It is shown that the structure of the principles of ECHR ensures its full independence. Several definitions of democratic principles of legal proceedings are proposed. Particular, democratic principles of legal proceedings are the main principles of the ECHR's activities in the protection of the Convention's human rights and freedoms, based on real democracy. The democratic principles of legal proceedings are the basic principles of the ECHR's activities, which it guides in the protection of the Convention's human rights and freedoms and which allows them to be restricted only within the limits of democracy. Democratic principles of legal proceedings are a set of legal ideas for the protection of the Convention's human rights and freedoms, the procedure for implementation of which is regulated within the framework of democracy in a court of law

Key words: global civil society, democracy, democratic principles of justice, ECHR.